

Pretpristupni pregovori sa EU i zapošljavanje mladih u regionu

Uvod

Savet za inkluzivno upravljanje (CIG) organizovao je 3. decembra 2016. godine u Novoj Varoši novu sesiju Regionalnog foruma. Sednicom su kopredsedavali Alex Roinishvili Grigorev, predsednik CIG-a i Radoslav Vasiljević, predsednik opštine Nova Varoš. Ovoj sednici su prisustvovali članovi Forumu iz 5 opština¹.

Ovaj skup predstavlja šesti tematski skup posvećen pitanjima evropskih integracija. Tema skupa je bilo poglavlje 19 pretpristupnih pregovora Srbije sa EU *Socijalna politika i zapošljavanje*. Sednica je nastavljena sledećeg dana na temu *Međuetničke integracije i interkulturalnog obrazovanja*.

Cilj skupa je bio upoznavanje članova Forumu sa procesom pripreme pregovora u poglavlju 19, kao i širi značaj politika vezanih za zapošljavanje mladih u Srbiji i Regionu Jugozapadne Srbije/Sandžaka (dalje u tekstu Region). Poglavlje 19 nudi šansu za ponovno promišljanje pristupa i politika kako na centralnom nivou, tako i na nivou opština Regiona.

Okrugli sto je deo inicijative koju je podržala Fondacija za otvoreno društvo.

Ovaj izveštaj nudi kratak pregled diskusija koje su vođene za okruglim stolom. Da bi se podstakao otvoreni razgovor, veći deo diskusije je održan pod Chatham House pravilom, te navodi izlaganja nisu pripisani određenim govornicima. Predstavnik CIG-a u Srbiji, Igor Novaković, pripremio ovaj izveštaj, i CIG snosi odgovornost za njegov sadržaj.

¹Opštine Nova Varoš, Novi Pazar, Priboj, Prijepolje, i Tutin.

Šta donose pretpristupni pregovori sa EU u oblasti zapošljavanja?

Uvodničar u prvom delu sesije bila je Bojana Ružić iz Fondacije Centar za demokratiju iz Beograda, koja rukovodi radnom grupom Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji za poglavlje 19.

Gospođa Ružić je istakla da je otvaranje poglavlja 19. mogućnost da Srbija reši neke od problema sa kojima se suočava već decenijama, pošto ono nudi velike prilike i mogućnosti. Poseban segment ovog procesa predstavlja pitanje na koji način lokalne zajednice i regioni mogu da iskoriste šanse koje proizilaze iz ovog poglavlja. Ali sami pregovori u okviru poglavlja treba da budu pre svega katalizator za dijalog i inicijativu, pošto prave mogućnosti kreira sama država i jedinice lokalne samouprave, usmerenim i sveobuhvatnim politikama i inicijativama.

Što se tiče samog poglavlja 19, skrininzi su održani, a tokom juna 2016. godine je i stigao izveštaj o skriningu. Poglavlje obuhvata pravnu tekovinu EU (acquis communautaire) koja se tiče

- prava radnika u slučaju kolektivnog viška, stečajeva i preseljenja poslovanja;
- prava radnika da budu informisani i konsultovani o pitanjima koja se odnose na njihov rad, pravilima koja se odnose na radno vreme i bezbednost na radu, pitanjima zaštite zdravlja;
- Evropska unija podstiče moderne radne odnose i socijalni dijalog između predstavnika radnika i poslodavaca u svrhu zaštite radnika, ali i povećanja konkurentnosti;
- EU zabranjuje diskriminaciju po osnovu pola, rase, etničkog porekla, invaliditeta, seksualne orijentacije, starosti, vere ili uverenja.

U Izveštaju o skriningu donet je zaključak da Srbija nije dovoljno pripremljena, i nije data preporuka za otvaranje pristupnih pregovora o poglavlju 19, već je Srbija obavezana da izradi Akcioni plan za postepeno prenošenje pravnih tekovina EU i za izgradnju neophodnih kapaciteta za sprovođenje i primenu pravnih tekovina EU u svim oblastima na koje se odnose poglavlje o socijalnoj politici i zapošljavanju.

Prema poslednjem popisu, mladih od 15 do 29 godina bilo je ukupno 1.322.201 i činili su 21,07% stanovništva Srbije 2011. Godine. Srbija spada u mlađe evropske zemlje, u kojim je udeo kategorije mladih veći od 1/5, zajedno sa Kiprom, Slovačkom, Maltom i Poljskom (EU). U svakoj uzrasnoj grupi je neznatno više mladića nego devojaka. Karakteristika je i sa roditeljima živi više od 90% mladih – dugo zadržavanje kod roditelja je inače karakteristika mediteranskih evropskih država.

Mladi u Srbiji uglavnom ne rade, karakteristično je „produženo školovanje“, dok 1/10 mladih ne traži posao iako se ne školuju. Otpuštanje zaposlenih u državnim i društvenim preduzećima značajno je doprinelo nezaposlenosti, a privatni sektor nije mogao da

apsorbuje veliki broj mladih koji nisu zaposleni. Prisutna je i nesposobnost privrede da kreira nove poslove, dok se mladi suočavaju sa najvećom opasnošću od gubitka posla. Visoka nezaposlenost predstavlja ozbiljnu prepreku za društvenu integraciju mladih, kao i rizik od socijalne isključenosti. Stopa nezaposlenosti kod mladih je velika, i iznosi oko 6%. Posebno je važno pitanje samozapošljavanja, odnosno samostalnog osnivanja posla, i stopa mladih koji su samozaposleni iznosi tek 6% za razliku od država članica EU gde iznosi 12%. Uzroci za to su nepostojanje adekvatnih obrazovnih programa u srednjim školama, kao i nedostatak preduzetničkog iskustva u samim porodicama, pošto je većina roditelja zaposlena ili bila zaposlena u državnim ili društvenim preduzećima.

Takođe, prisutan je i nepovoljan regulatorni okvir, nedostatak sredstava za otpočinjanje posla i nerazvijene usluge poslovnog savetovanja. U mnogim opštinama pokrenuti su programi za stimulaciju samozapošljavanja (tzv. one stop shop) za buduće preduzetnike, i mladi čine tek 2/5 polaznika programa. Međutim, u okviru programa Agencije za mala i srednja preduzeća oko 85% od ukupnog broja učesnika su bili mladi.

Pristup EU zasnovan na Programu za zapošljavanje i socijalnu reformu (Employment and Social Reform Programme - ESRP) počiva na garancijama za mlade od strane država, koje trebaju da obezbedi prakse i obuke, te sistem informisanja o različitim mogućnostima (obrazovanje, omladinsko preduzetništvo, korišćenje EU fondova), kao i promovisanje sistema celoživotnog učenja kako bi se unapredio njihov položaj na tržištu rada. Srbija stoga dobija i zadatke od EU kako bi ovi pristupi primenili, a mere uskladile.

Što se tiče opština, potrebno je razviti inovativne modele i servise za podršku zapošljavanju mladih na lokalnom nivou kroz široko partnerstvo lokalnih partnera – obrazovnih institucija, Nacionalne službe za zapošljavanje, poslovnog i civilnog sektora. Poseban je značaj lokalnih institucija, poput kancelarija za mlade i kancelarija za lokalni ekonomski razvoj, ali i aktera koji još nisu zaživeli u Regionu, poput biznis centara i inkubatora.

Glavna prepreka je nedostatak fondova i manjak političke podrške stručnim kadrovima. Na terenu su veoma rašireni političko postavljanje, smenjivanje i zapošljavanje. Lokalne samouprave bi trebale da budu posvećene zadržavanju stručnjaka – dobar primer za ovu svrhu su lokalni saveti za zapošljavanje. Mladi bi se time ekonomski osnažili kako u potrazi za poslom ne bi morali da napuštaju svoju lokalnu zajednicu.

Nakon uvodnog izlaganja se prešlo na diskusiju.

Jedan od učesnika je postavio pitanje da li EU interesuje primena ili pre svega zakonodavni okvir, i kada je reč o primeni, koji su ključni elementi koji treba da budu implementirani? Gospođa Ružić je odgovorila da EU interesuje svakako šta se dešava na terenu i to pomno prati, ali da je u ovoj fazi procesa najbitnija modifikacija zakonodavnog okvira. Što se tiče same primene, najbitniji je socijalni dijalog, i sa ovakvim nivoom dijaloga Srbija ne može da uđe u članstvo EU. Na lokalnom nivou, uz

dobru volju, nešto može i da se uradi, pošto lokalne samouprave ne mogu da pokrenu socijalni dijalog na nivou države, ali svakako mogu da daju primer. One treba da se pripreme za dolazak fondova, i sa Evropskim socijalnim fondom dolaze ogromna sredstva.

Već sada postoje neki programi: to je pre svega Evropski progres, u kojem se traži participacija lokalnih samouprava, i deo programa predstavlja i praksa za mlada. Ovakav pristup predstavlja i priliku za mlade da vežbaju za ono što će doći.

Na pitanje jednog od učesnika da li postoje opštine koje su dobar primer, uvodničari su odgovorili da je problem što ni jedna opština nije iskoristila sve mogućnosti do kraja. Velika sredstva su uložena iz različitih programa kako bi se pokrenuli projekti, međutim, projekti uglavnom traju dok traju i fondovi. Dobar primer je grad Leskovac, koji je sve relevantne lokalne institucije u ovoj oblasti povezo jedan sistem, te je i pristup bio mnogo ozbiljniji. Lokalni akcioni plan za zapošljavanje ovog grada je prepoznat kao relevantan i nadležno ministarstvo, a i donatori su pomogli njegovu implementaciju.

Stalna učesnica Foruma je istakla da su škole te od kojih treba da se krene, i da je evidentan veliki nedostatak preduzetničkog duha kod mladih. *Potrebno je osmisliti programe u samoj nastavi kojima bi se preduzetništvo podsticalo i negovalo.* Ona je naglasila da lokalna samouprava nema resurse da to i učini.

Jedan od stalnih učesnika Foruma iz zapadnog dela Regiona je upoznao prisutne sa inicijativom njegove organizacije kroz nekoliko projekata za podsticanje samozapošljavanja u poljoprivredi, kako kroz pružanje sredstava za otpočinjanje uzgajanja malina (kroz doniranje sadnica maline), tako i kroz različite vidove edukacija za sticanje praktičnih znanja kako bi se osnažilo njihovo učešće na tržištu rada (npr. pisanje biznis planova).

Jedna od uvodničara je istakla da je kod ovakvog tipa projekata najvažnije sistemsko praćenje razvoja situacije nakon završetka samog projektnog finansiranja, odnosno stalna evaluacija efekata projekta nakon njegovog završetka.

Učesnik iz Novog Pazara je upitao prisutne predstavnike opština šta je potrebno uraditi. On je istakao da postoje i lokalni akcioni planovi za unapređenje kapaciteta, međutim, kako je rekao, ove akcione planove je nemoguće sprovesti, pošto postoji jasna prepreka u vidu lokalnih političkih interesa, koji utiču na nemogućnost zapošljavanja mladih i onemogućavaju kvalitetan odabir kadrova. On je kritikovao i Nacionalnu agenciju za zapošljavanje zbog neaktivnosti.

Ova konstatacija je otvorila veoma živu raspravu na sesiji oko uloge lokalnih samouprava u vezi sa zapošljavanjem i njihovim činjenjem/nečinjenjem na podsticanju zapošljavanja.

„Agencija za zapošljavanje nije kriva sama po sebi što se dešavaju malverzacije u programima“ naglasio je jedan od učesnika, već je problem u poslodavcima koji u njima ne učestvuju na dogovoreni način, pošto ne obavestavaju Agenciju implementaciji dogovorenog. Agencija je veoma aktivna na utvrđivanju pravog stanja stvari, i potom na adaptiranju programa kako bi ostvarili suštinski uticaj. Jedna od novih inicijativa, naglasio je, su Karavani zapošljavanja koji idu uglavnom na seoska i prigradska područja i veoma dobro su prihvaćeni.

Stalni učesnik Foruma iz civilnog sektora je naglasio da je osnovni problem partokratija, te da kod lokalnih političara ne postoje osećaji odgovornosti i nadležnosti za stvaranje uslova za zapošljavanje mladih. Ovaj stav je podržalo nekoliko drugih učesnika, postavljajući pitanje aktivnosti kancelarija za lokalni ekonomski razvoj pri opštinama, pošto građani ne vide čime se oni bave, niti znaju da li tamo mogu da odu, i postavio pitanje da li je njihova suština da izrađuju projekte samo za opštine, ili i za celu zajednicu na lokalnu.

Jedan od predstavnika opština je naglasio da ono čime se kancelarije za lokalni ekonomski razvoj bave u velikoj meri nije vidljivo pošto one nose veliki deo pripreme projekata i ispunjavanja projektnih obaveza za same opštine, što su zahtevni poslovi kada ne postoji dovoljno kadra u ovim institucijama. Učesnik iz druge opštine je rekao da u velikom broju opština kancelarije za lokalni ekonomski razvoj nikad ni nisu bile osposobljene za pristup građanima, već za izvođenje projekata za lokalne samouprave.

Drugi učesnik iz Novog Pazara je naglasio da lokalna samouprava nema velike mogućnosti na uticanje na zapošljavanje, odnosno da su joj nadležnosti veoma limitirane. „Trenutno postoji zabrana zapošljavanja u institucijama koje se finansiraju iz budžeta, i to je dobro pošto je partijsko zapošljavanje rak rana, pošto zapošljavanjem administracija raste, ali od tog rasta niko nema koristi već samo budžetska opterećenja.“ On je naglasio da je zapošljavanje posledica specifičnih uslova na lokalnu, za šta je ključna aktivnost države, pre svega u domenu suzbijanja rada na crno (pošto bi tako bilo jasno koji je stvarni broj zaposlenih odnosno nezaposlenih). Država, odnosno zakonodavni i strategijski okvir treba da uvažava regionalne specifičnosti i omoguće im da se razvijaju kroz pružanje jednakih uslova.

Jedan od učesnika iz Novog Pazara je rekao da je pitanje koliko su lokalne samouprave i mogle da utiču na dolazak investitora, kao i na menjanje obrazovnih profila, u državi u kojoj je se sve svodi na politiku, pa makar i na onu mikro nivoa. Dao je primer škola, u čijim odborima lokalne samouprave daju jednu trećinu, dok ostale dve trećine čine predstavnici roditelja i zaposlenih. On je naglasio da ovakvo ustrojstvo pruža mogućnost direktorima da se održavaju na funkciji, koja je uglavnom uslovljena očuvanjem postojećeg statusa quo, pre svega u srednjim stručnim školama. Međutim, drugi učesnici su naglasili da lokalne samouprave ipak mogu da utiču na promene obrazovnih profila u školama.

Jedan od učesnika iz Novog Pazara je rekao da je problem u Regionu i neka vrsta predviđanja diskriminacije po etničkoj pripadnosti koja utiče da građani koji su Bošnjaci veoma retko traže posao van Regiona, u drugim delovima Srbije.

Na kraju prve sesije, jedan od predstavnika opština se požalio da još jedna činjenica parališe lokalnu administraciju a to je masovnost ljudi koji su obrazovani na privatnim univerzitetima, i veliki broj njih je završio školovanje bez znanja koje je praktično primenjivo. „Neznalice ulaze u sistem i nagrizaju ga iznutra.“

Ključni izazovi koji se tiču potreba tržišta rada – od obrazovanja ka zapošljavanju

Jedan od učesnika iz Novog Pazara je naveo da je u Srbiji danas ključan preduslov za zapošljavanje dovođenje stranih investitora, što ne predstavlja idealno rešenje pošto se veći deo profita iznosi iz države. Tu je istakao i primer Novog Pazara, koji nema elementarne uslove za privlačenje investitora navodeći primer nestabilnosti električne mreže u Novom Pazaru, za šta je neposredno odgovorna država, kao i nemogućnost komunikacije lokalnih aktera sa ključnim javnim preduzećima na državnom nivou koja deluju na njihovoj teritoriji. On je rekao da država treba da omogući ljudima da budu produktivni prepoznajući regionalne i lokalne specifičnosti.

Jedan od učesnika je naglasio da je na tržištu rada u regionu velika ponuda, ali da je prisutan manjak kvalifikacija kod potencijalnih radnika što je veliki nedostatak. Drugi učesnik se nadovezao na ovaj zaključak, ističući da je poseban problem i nedostatak funkcionalnog znanja, onog koje bi se lako moglo primeniti u praksi.

Jedna od uvodničara je rekla da u je u državama članicama EU takođe prisutan visok nivo centralizacije, i da je sesija Foruma prava prilika da se smisli nešto novo. Ona je prisutne upoznala sa konceptom teritorijalnih paktova, koji podrazumevaju povezivanje određenih upravnih jedinica na različitim nivoima kako bi se što bolje iskoristavala sredstva iz evropskih fondova, pre svega evropskog socijalnog fonda. Ovaj koncept nije singularno ustrojen, odnosno postoje velike razlike od države do države, i u nekima od njih se veoma dobro pokazao, kao na primer u Češkoj ili Austriji.

Ona se osvrnula i na najnovija istraživanja koja pokazuju da u Srbiji 10% mladih nema ni osnovnu školu, dok samo oko 13% ima završeno visoko ili više obrazovanje. Dok oko 61% mladih sa visokim ili višim obrazovanjem obavlja posao koji je njihova struka. Oko jedne trećine ukupnog broja nezaposlenih čine nekvalifikovani radnici. Sve ovo u prvi plan sve više ističe značaja veština koje su primenjive. Za mlade jednu od većih prepreka predstavlja nedostatak radnog iskustva. To se može nadomestiti putem volontiranja i stručnih praksi kojih je nedovoljno.

Drugi uvodničar se osvrnula i na druge podatke istog istraživanja. Za zaposlenje, pored potenciranja političkih veza (kapitala), nezaposleni i privremeno zaposleni posebno

vrednuju veze i poznanstva (odnosno socijalni kapital), stabilno zaposleni srazmerno više od drugih u prvi plan ističu stručnost, dok mladi koji se školuju najviše vrednuju obrazovanje.

Predstavnik civilnog društva iz regiona je ukazao na problem Agencija za zapošljavanje koje pronalaze posao kvalifikovanim radnicima iz Regiona i iz cele Srbije u inostranstvu i na taj način slabe ponudu kvalifikovane radne snage.

Učesnik iz Novog Pazara je ukazao da je rešenje za nedostatak kadrova u dualnom obrazovanju, i da Nacionalna služba za zapošljavanje pokušava da kroz istraživanja dobije što više podataka o afinitetima učenika te da na taj način programira i organizuje obuke. On je kritikovao meru onemogućavanja zapošljavanja u budžetski finansiranim institucijama, pošto deluje destimulativno kod nekih profesija, poput lekara, i podstiče njihov odlazak u inostranstvo.

Stalni učesnik Foruma i predstavnik jedne od opština Regiona je rekao da je potrebno razbiti famu kod građana da je država najveći poslodavac, i da mladi moraju da znaju da fakultet ne znači automatski i posao, ako nemaju u rukama veštine koje su tražene na tržištu. I šta god mislili, bez obzira na veliku nezaposlenost, ne postoji dovoljan broj kadrova.

Jedan od predstavnika civilnog društva je naveo da postoje mnoga zanimanja za koje mladi ne pokazuju interesovanje, poput dimničara. „Nema ko da mi očisti dimnjak“ ukazao je. Nekoliko članova Foruma je ovo podržalo, navodeći da je prisutna razmaženost kod učenika i da bi „svi želeli da sednu u fotelju.“

Drugi pripadnik civilnog društva je naveo da ipak postoje dobri primeri gde obrazovne institucije povezuju školovanje i praksu. On je upoznao prisutne sa primerom Tehničke škole u Novom Pazaru, koji učeničke proizvode sa prakse prodaju i time dopunjuju školski budžet (konkretno je naveo primer klupa).

Stalni član Foruma iz Novog Pazara je naglasio da je zaposlenje ključ za smanjenje ekstremizma, i da upravo nezaposlenost podstiče mlade da idu u smeru koji je društveno nepoželjan.

Stalni učesnik Foruma je naveo da odgovornost lokalne samouprave leži u pripremi projektnih predloga koji treba da stimulišu zapošljavanje i pristup međunarodnim fondovima. Takođe, naglasio je, stub je obrazovanje, ali logika mora da bude kapitalistička, odnosno da obrazovni sistem prati tržište rada i anticipira profile koji će biti traženi u budućnosti. Jedan od predstavnika lokalnih samouprava je naglasio da lokalne samouprave mogu da stipendiraju učenike da upisuju deficitarna zanimanja. Drugi učesnici su ukazali na primer Fonda za mlade talente, koji za davanje stipendija zahteva uslov ostanka u državi posle školovanja.

Jedna od uvodničara je kritikovala Fond za mlade talente ističući da ne postoji politika zadržavanja mladih kadrova, čak i kada im je data stipendija, pošto ne postoji sistem iskorištavanja njihovih kapaciteta nakon školovanja. Istakla je da, bez obzira na „zabranu“ dobar deo mladih koji su stipendirani odlazi iz države.

Zaključci i preporuke

Učesnici su tokom rada na sednici Foruma došli do nekoliko zaključaka i preporuka. Oni su zasnovani na većinskom mišljenju iskazanom tokom sednice, i za njihov konačan oblik odgovornost snosi CIG.

- Svrha samog procesa pregovora u okviru poglavlja 19 je da treba da postane pre svega katalizator za dijalog i inicijativu oko tema koje poglavlje obuhvata, pošto prave mogućnosti kreira sama država i jedinice lokalne samouprave, usmerenim i sveobuhvatnim politikama i inicijativama. Ovu mogućnost je važno iskoristiti pošto Evropska unija podstiče moderne radne odnose i socijalni dijalog između predstavnika radnika i poslodavaca u svrhu zaštite radnika, ali i povećanja konkurentnosti;
- Pošto je u Srbiji stopa nezaposlenosti mladih veoma visoka potrebno je preduzeti neophodne korake kako bi se ona smanjila. Visoka nezaposlenost predstavlja ozbiljnu prepreku za društvenu integraciju mladih, kao i rizik od socijalne isključenosti, što je naročito važno za oblasti kao što je Region. Ovi koraci između ostalog treba da uključuju stvaranje adekvatne obrazovne programe u srednjim školama, podsticanje preduzetničkog duha u okvirima obrazovnog sistema, podsticanje samozapošljavanja itd. Zaposlenje je ključ za odvratanje od ekstremizma.
- Na nivou opština, potrebno je razviti inovativne modele i servise za podršku zapošljavanju mladih na lokalnom nivou kroz široko partnerstvo lokalnih partnera – obrazovnih institucija, Nacionalne službe za zapošljavanje, poslovnog i civilnog sektora. Poseban je značaj lokalnih institucija, poput kancelarija za mlade i kancelarija za lokalni ekonomski razvoj, ali i aktera koji još nisu zaživeli u Regionu, poput biznis centara i inkubatora.
- Lokalne samouprave bi trebale da budu posvećene zadržavanju stručnjaka – dobar primer za ovu svrhu su lokalni saveti za zapošljavanje i preporučuje se njihovo stvaranje. Mladi bi se time ekonomski osnažili kako u potrazi za poslom ne bi morali da napuštaju svoju lokalnu zajednicu. Stoga je potrebno odlučno se boriti i protiv partokratije na nivou opština, koja destimuliše zapošljavanje stručnjaka, umesto partijskih kadrova.
- Lokalne samouprave ne mogu da pokrenu socijalni dijalog na nivou države, ali svakako mogu da daju primer. One treba da se pripreme za dolazak fondova, i sa Evropskim socijalnim fondom dolaze ogromna sredstva. Sa ovakvim nivoom socijalnog dijaloga Srbija ne može da uđe u članstvo EU.
- Kod finansiranja projekata na nivou opština (ili pojedinaca i organizacija u opštinama) najvažnije sistemsko praćenje razvoja situacije nakon završetka samog

projektnog finansiranja, odnosno stalna evaluacija efekata projekta nakon njegovog završetka, koja se uglavnom ne sprovodi.

- Kako bi se podstaklo preduzetništvo, država svojim programima treba da prepozna lokalne i regionalne specifičnosti, kako bi se razvijali oni sektori i grane za koje postoje najveći kapaciteti. Takođe, opštine i preduzetnici bi mogli da pokrenu samostalne inicijative kroz stvaranje teritorijalnih paktova.
- U Srbiji 10% mladih nema ni osnovnu školu, dok samo oko 13% ima završeno visoko ili više obrazovanje, dok tek oko 61% mladih sa visokim ili višim obrazovanjem obavlja posao koji je njihova struka. Oko jedne trećine ukupnog broja nezaposlenih čine nekvalifikovani radnici. Sve ovo u prvi plan sve više ističe značaja veština koje su primenjive. Za mlade jednu od većih prepreka predstavlja nedostatak radnog iskustva. To se može nadomestiti putem volontiranja i stručnih praksi kojih je nedovoljno. Rešenje za nedostatak kadrova može biti u prime dualnog obrazovanja.
- Obrazovni sistem treba da prati tržište rada i anticipira profile koji će biti traženi u budućnosti. Lokalne samouprave mogu da stipendiraju učenike da upisuju deficitarna zanimanja, i mogle bi analizirati kao koristan primer praksu Fonda za mlade talente, koji za davanje stipendija zahteva uslov ostanka u državi posle školovanja.

Učesnici

Sead Biberović, koordinator, Urban-In, Novi Pazar
Zora Čelović, direktor, NVO Ženska inicijativa, Priboj
Branislav Dilparić, Socijalistička partija Srbije, Nova Varoš
Durđica Ergić, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije
Alex Roinishvili Grigorev, predsednik, Savet za inkluzivno upravljanje
Shpetim Gashi, potpredsednik, Savet za inkluzivno upravljanje
Hajrudin Hajrović, direktor Centra za stručno usavršavanje Novi Pazar
Haris Imamović, ekspert za pitanja socijalne politike i zapošljavanja
Mirsad Jusufović, član gradskog veća grada Novog Pazara, Sandžačka demokratska partija
Fahrudin Kladninčanin, Forum 10, Novi Pazar
Tijana Kljajević, koordinatorica projekta, Centar za demokratiju
Igor Novaković, saradnik u Srbiji, Savet za inkluzivno upravljanje
Ahmedin Škrijelj, savetnik poslaničkog kluba SDA u Skupštini Srbije i sekretar Bošnjačkog nacionalnog saveta
Bojana Ružić, koordinatorica projekta, Centar za demokratiju
Lazar Rvović, predsednik Opštine Priboj, Srpska napredna stranka
Teo Taraniš, Forum 10, Novi Pazar
Saša Vasilić, zamenik predsednika Opštine Priboj, Srpska napredna stranka
Radoslav Vasiljević, predsednik Opštine Nova Varoš
Almir Vučelj, saradnik na projektima, OEBS, Novi Pazar